

TEMA

adhd kaos

- > Köer utan slut
- > Landstingen uppfyller inte vårdgarantin
- > Sjukskrivna psykologer
- > Usel arbetsmiljö på Bup
- > Diagnosfabriker

Tre års väntan

I sju landsting finns barn som väntat ett till tre år på en adhd-utredning, visar Psykologtidningens kartläggning.

Dalarna har längst kö av alla.

– Vår största utmaning är att behålla psykologerna, säger Anna Ståhlkloo, verksamhetschef inom Bup Dalarna.

Text Kajsa Heinemann

Personalbrist, sjukskrivningar och en stadig ökad efterfrågan på neuropsykiatriska utredningar. Verksamhetscheferna i landets landsting och regioner har många förklaringar till varför köerna växer. Och varför bara 10 av 21 landsting klarar att uppfylla den statliga förstärkta vårdgarantin inom Barn- och ungdomspsykiatri.

– I höstas kulminerade det, då hade vi fler utredningsförfrågningar än någonsin, säger Mattias Sasserzon, verksamhetschef inom Bup Halland.

Någon avmattning förväntas inte heller de kommande tio åren. År 2025 beräknar Socialstyrelsen att åtta procent av pojkarna i Sverige, respektive fyra procent av flickorna, kommer att få en adhd-diagnos.

Allra svårast att följa vårdgarantin har Dalarna, där bara 27 procent av patienterna påbörjade en adhd-utredning inom 30 dagar.

– I flera år har vi haft stor personalsättning och svårigheter att

rekrytera. I dag har vi ett stort antal vakanser, säger verksamhetschefen Anna Ståhlkloo.

Hennes fokus är att lyckas med rekrytering och behålla medarbetare. Lön och arbetsmiljö är viktiga beståndsdelar.

– Vi deltar också i projekt tillsammans med vårdgrannar för att se över uppdrag och avgränsningar, säger hon.

Men Bup Dalarna är långt ifrån ensamma om svårigheterna att rekrytera och behålla personal. Västerbotten har länge haft svårt att locka psykologer och psykiatriker, liksom Värmland, Norrbotten, Göteborg och Stockholm. Något som bidrar stort till de allt längre väntetiderna.

– Att behöva vänta på specialistvård är aldrig bra för någon. Men för barn kan det vara rent förödande, säger Anna Wallgren, verksamhetschef inom Bup Västerbotten.

Väntetiderna för en adhd-utredning varierar kraftigt mellan landstingen/regionerna. Inom Bup Värmland finns barn som väntat tre år. Inom Region

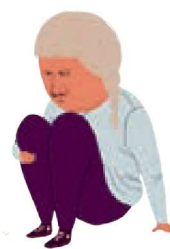
Jämtland/Härjedalen är väntetiden upp till femton månader. Och inom Region Örebro, Jönköping och Dalarna rör det sig om ett års väntetid.

Medan Gotland, Uppsala, Sörmland, Skåne och Blekinge säger att de inte har någon väntetid. De uppfyller också vårdgarantin.

– Lösningen är organisatorisk. Vi har arbetat fram en bättre struktur för utredningar i dag än för tre år sedan vilket gör att köerna inte har vuxit, säger Maria Holst-Ekholm, verksamhetschef inom Bup Blekinge.

Harald Grönqvist på avdelningen för vård och omsorg på SKL, har kommit fram till att de som klarar måluppfyllelsen är de som har hittat nya arbetssätt. Flera av de framgångsrika landstingen har utvecklat samarbeten med skolor.

– Är måluppfyllelsen låg innebär det att patienter, som i det här fallet är barn och unga, får vänta för länge på att utredas. Det betyder att landstingen inte arbetar tillräckligt effektivt, säger han. ●

Adhd

Antalet barn med adhd-diagnos har ökat med 300 procent de senaste tio åren. Från 12 345 barn (2006) till 50 164 (2015), enligt Socialstyrelsen. Prognosen är att inom tio år kommer drygt åtta procent av pojkarna och fyra procent av flickorna ha en adhd-diagnos. Den kraftiga ökningen beror på att personer med adhd som tidigare inte fått vård/diagnos upptäcks bättre i dag samtidigt som nya fall av adhd upptäcks.

Vårdgarantin

För att öka tillgängligheten till specialistvård inom Barn- och ungdomspsykiatri och korta väntetiderna infördes 2009 en förstärkt vårdgaranti.

Garantin, som är en överenskommelse mellan Sverige kommuner och landsting, SKL, och regeringen, innebär att minst 90 procent av patientgruppen, barn upp till 18 år, ska komma på ett första besök inom 30 dagar. Och minst 80 procent ska påbörja en

fördjupad utredning/behandling inom 30 dagar.

Men allt färre landsting klarar att följa måluppfyllelsen i vårdgarantin, visar SKL:s databas Väntetider i vården. Åren mellan 2011 och 2014 lyckades 15 av landets 21 landsting med måluppfyllelsen att adhd-utreda barn och unga inom 30 dagar. Året efter klarade 14 landsting. Och 2016 var antalet nere i 10.

SKL:s ambition inför 2017 är att se över landstingens och regionernas rapporteringssystem till Väntetider i vården för att bättre kunna se vilka åtgärder som behövs sättas in för att garantera vårdgarantin för barn och unga med psykisk ohälsa.

[källor] Väntetider i vården (SKL:s databas), Psykn-rapporten (Socialstyrelsen, 2016).

Uppfyller vårdgarantin

Uppgift saknas

Uppfyller inte vårdgarantin

Norrbottnen

Uppfyller inte vårdgarantin (77 %).
»Väntetiden är i genomsnitt åtta till nio månader.«

Västerbotten

Uppfyller inte vårdgarantin (46 %).
»Väntetiden är i genomsnitt ett år, men vi har patienter som fått vänta sedan augusti 2015.«

Västernorrland

Uppfyller inte vårdgarantin (77 %).
»För att klara utreda alla inom 90 dagar måste vi köpa utredningar externt.«

Jämtland/Härjedalen

Uppgift saknas/har inte rapporterat till SKL.
»Väntetiden är sex till 15 månader.«

Dalarna

Uppfyller inte vårdgarantin (27 %).
»Medelväntan var 142 dagar, längst tid 366 dagar«

Gävleborg

Uppfyller inte vårdgarantin (51 %).
»Vi klarar 80 procent inom 30 dagar«

Värmland

Uppfyller inte vårdgarantin (64 %).
»Vi har lång väntetid, som längst tre år«

Västra Götaland

Uppfyller inte vårdgarantin (76 %).
»Går inte att svara på«

Jönköping

Uppfyller inte vårdgarantin (73 %).
»Vår väntetid är mellan 30 och 365 dagar«

Halland

Uppfyller inte vårdgarantin (75 %).
»Mellan 30 till 70 dagar, medelväntetiden är 25 dagar«

Kronoberg

Uppfyller inte vårdgarantin (41 %).
Egen uppgift saknas.

Uppsala

Uppfyller vårdgarantin (96 %).
»Vi har ingen direkt kö.«

Västmanland

Uppfyller vårdgarantin (81 %).
»Som längst fyra månader, men väntetiderna ökar.«

Örebro

Uppfyller vårdgarantin (93 %).
»Som längst ett till två års väntetid.«

Stockholm

Uppfyller vårdgarantin (83 %).
»Väntetiden varierar bland klinikerna.«

Södermanland

Uppfyller vårdgarantin (89 %).
»Ingen kö.«

Östergötland

Uppfyller vårdgarantin (90 %).
»Nuvarande väntetidsregister är ofullständigt, vi ser över systemet nu.«

Kalmar

Uppfyller vårdgarantin (82 %).
»Mellan fyra till tio månader.«

Gotland

Uppfyller vårdgarantin (95 %).
»Väntetiden är 30 dagar.«

Blekinge

Uppfyller vårdgarantin (89 %).
»Oftast inom 30 dagar.«

Skåne

Uppfyller vårdgarantin (96 %).
»Vår väntetid är mellan 30 och 365 dagar.«

[källa] SKL

Brända

Stressade, pressade. Och med en gnagande känsla av otillräcklighet. Arbetsmiljön inom Bup slår hårt mot psykologer. Allt fler slutar, många sjukskrivs. Fyra frustrerade psykologer undrar varför inget görs.

Text Kajsa Heinemann

Emilie Sjöo, 37 år, Bup Växjö

»Ingen orkar med det här tempot i längden.«

Kris. En klinik utan ledning. Och kollegor som letar andra jobb. Så beskriver Emilie Sjöo sin arbetsplats Bup Växjö. Arbetsmiljöproblemen är nu så allvarliga att skyddsombuden har gjort en anmälan till Arbetsmiljöverket (enligt 6 kap 6a § AML).

– Folk mår dåligt, många är sjukskrivna. Det är svårt att i längden orka med det här tempot och den ansträngda arbetssituationen, säger Emilie Sjöo.

Sedan november då deras dåvarande chef tvingades sluta saknar de en fungerande ledning.

Olika tillfälliga chefer har avlöst varandra och i skrivande stund finns en tillfällig extern verksamhetschef. Och de som jobbar kvar förväntas arbeta i samma takt som tidigare.

En närmast omöjlig uppgift, även med den höga kompetensen och gedigna erfarenheten som finns på kliniken, menar Emilie Sjöo.

– Om vi ska klara av det stora söktrycket måste det finnas en fungerande och lyhörd organisation med tydliga rutiner runt utredningsarbetet.

Efter många år av omorganisationer och chefsbyten hade Bup Kronoberg med hjälp av SKL lyckats skapa en fungerande utredningsrutin och kortat kön. Så bra att SKL använde kliniken som gott exempel. Men nu är de tillbaka på ruta ett.

– Det är klart att den psykosociala arbetsmiljön påverkas. Vi utreder inte alls i samma takt. Det finns en stress i att behoven av utredning ökar samtidigt som kön bara växer. Visst, det ligger inte i mitt knä, men det påverkar mitt arbete. Inget barn ska behöva stå i kö, säger Emilie Sjöo. ●

Rolf Lagré, 65 år, Bup Norrköping

»Jag har tolv stycken utredningar på gång.«

Känslan av otillräcklighet, den långa väntetiden och personalomsättningen. Det är några skäl varför så många kollegor slutat på Bup Norrköping de senaste tio åren, menar Rolf Lagré, som med sina 30 år som psykolog på samma klinik är en raritet i sammanhanget.

– Man ska försvara att väntetiden för en neuropsykiatrisk utredning är mellan ett och två år. Vilket man ju inte kan. Det gör något med professionen, många tappar motivationen, säger han.

En inventering visade att Rolf Lagré hade 50 familjer med 12 fördjupade utredningar på gång samtidigt. Han var långt ifrån ensam.

– Alla psykologer här jobbar på gränsen till vad de klarar. Som psykolog vet man att det inte går att ha mer än ett fåtal utredningar på gång, säger han och fortsätter:

– Om Bup var en industri och fått ökad efterfrågan hade fler anställts. Vi tvingas prioritera, men det räcker inte att organisera om och hitta nya prioriteringsverktyg.

Drivkraften att förstå och skapa förutsättningar för barn och unga med svårigheter, och att ha fått arbeta inom olika områden samt utbilda sig, senast till specialist i neuropsykologi, gör att han är kvar.

Men också han har gått in i den klassiska väggen.

– Trycket från politiker, föräldrar och skola att utredningar ska gå fort är stort. Ibland måste man som jag hamna i kris för att inse sina begränsningar. Jag lärde mig att sätta gränser.

Som fackligt engagerad är psykologernas arbetssituation en hjärtefråga.

– Allt fler får stressrelaterade symtom och blir sjuka till följd av arbetsmiljön. Enda lösningen är fler psykologer. ●

Martin Herrgård, 29 år, Bup Stockholm

»29 år och sjukskriven.
Det är vansinnigt.«

Efter tre år som psykolog på Bup Skärholmen tog han slut. Mottagningen hade under flera år tappat erfaren personal. Martin Herrgård tog på sig allt större ansvar. Fick sömnproblem. Gick till en psykolog. Och skämdes. Att han som psykolog inte visste bättre. Han pratade med kollegor, responsen gjorde honom allt annat än lugn.

– Det visade sig att jag inte var ensam. Det var skrämmande hur normaliserat sömnproblem och stress var bland mina kollegor.

Enligt Martin Herrgård skulle utredningar gå fort, och gjordes även av personal utan kompetens. Själv fick han kämpa för att få utredningshandledning. Han förväntades ta trauma-ärenden, men fick inte gå traumakurser.

Med en bättre personalpolitik skulle inte så många bli sjuka, eller söka sig till andra arbetsplatser, tror Martin Herrgård.

– Det fanns inget stöd från organisationen, stödet jag fick var från kollegor.

Våren 2016 kom Martin Herrgård inte ur sängen.

– 29 år och sjukskriven. Det är vansinnigt, jag vet. Bup är som ett slukhål, säger han.

Nu är han tillbaka på Bup Traumaenheten i Stockholm, sjukskriven på 25 procent, och med en starkare övertygelse att psykologer aldrig får tumma på kvaliteten i vården.

– Innan jag blev sjuk upplevde jag mig vara en extrem röst när jag sa att vi måste ge patienter den vård och tid, som vi utifrån forskningsläget vet att de behöver. Vi psykologer har ett ansvar att stå upp för vår profession, och för utsatta barn och unga. Vi ska inte försöka lösa problem som är chefsansvar, och ytterst politikernas, säger Martin Herrgård. ●

Hedvig Löfqvist, 30 år, Bup Hisingen

»Orkar inte vara där folk säger upp sig hela tiden.«

Majoriteten av psykologerna på Bup Hisingen är kvinnor i 30 årsåldern med två år i yrket. Klinikens annonserar ständigt efter personal. Sedan september 2015 då Hedvig Löfqvist började har hon haft fyra olika chefer.

– Det är stressande, tar mycket kraft. Man vill vara välkommande mot ny personal, men det är svårt när man inte vet om de stannar.

Personalomsättningen påverkar arbetsmiljön och patientsäkerheten. Det blir ingen kontinuitet, kompetens försvinner och risken att enskilda personer tar på sig för stort ansvar ökar, menar Hedvig Löfqvist. Bästa skulle vara om det fanns en struktur i organisationen som skyddar mot sådant.

– För mig har handledning och egenterapi varit avgörande för att hitta gränserna för vad som är mitt uppdrag som psykolog i verksamheten.

Pressen att neuropsykiatriska utredningar ska gå snabbt är påtaglig. Söktrycket är stort och väntetiden är sex månader till ett år. Ska man "överleva som Bup-psykolog gäller det att ha skyggglappar", enligt Hedvig Löfqvist.

– Jag jobbar mycket på att fokusera på patienterna och inte stressas av köerna. Klinikens beslut att inte ha personliga väntelistor bidrar till att köerna mer blir chefs- och politikers huvudvärk än enskilda behandlares. Men självklart påverkas man av alla som väntar, säger hon och fortsätter:

– Jag är inte alls färdig med Bup. Men det behövs stabilitet för att arbeta med den komplexa psykiatriska problematik som våra patienter har. Frågan är hur länge man orkar vara på en arbetsplats om alla slutar hela tiden. ●

Så halverades kön

Bup Värmland köpte utredningar från privata vårdbolag och lyckades korta köerna rejält. Men nu är alla avtal uppsagda. -Vår lösning är att sluta utreda alla barn, säger verksamhetschef Maria Svensson.

Text Kajsa Heinemann

Ar 2015 var situationen inom Bup Värmland ohållbar. Kön till neuropsykiatriska utredningar var rekordlång, personalomsättningen omfattande och bristen på psykologer akut. Något måste göras. Landstinget sköt till tio miljoner extra i anslag och i april samma år skrevs avtal med fem privata vårdbolag att utföra utredningar.

Så här motiverade Bengt Stenström, biträdande divisionschef för psykiatri och ansvarig för upphandlingen, avtalen i P4 Värmland (23/6 2015).

- Vi har möjlighet till en helt annan volym vad gäller utredningar. Det blir mindre kostsamt och kvalitetsmässigt säkrare.

I dag, två år senare, är tonläget ett annat. Visserligen minskade kön kraftigt från 860 till 250 barn - men kostnaderna drog iväg långt över budget. Totalt har utredningarna kostat landstinget 43,6 miljoner. Och kvaliteten på utredningarna har ifrågasatts av såväl familjer som Bup-ledning.

- Vi ska inte köpa punktinsatser mer. Det

blev inte bra och det blev för dyrt, säger Mathias Karlsson, chef för öppenvården i Värmland. Dessutom brände vi alla pengar redan i mars på externa utredningar, som ofta även innebar dubbeljobb för att vi fick göra om dem.

Maria Svensson, verksamhetschef på Bup Karlstad, tycker att de inköpta utredningarna blev för hastigt genomförda. Barnen fick inte heller någon uppföljning.

Hon berättar om flera familjer som efter utredningarna hamnade i kris.

- Många upplevde att det var som ett löpande band, att utredningen hastades undan. De fick träffa en psykolog vid två tillfällen, och en läkare en gång. Sedan var det återgivning. Så ska det inte gå till, säger hon.

I april 2017 löper avtalen ut med de fem privata vårdbolagen, som sedan april 2015 utfört majoriteten av Bup Värmlands utredningar. Nu återstår utmaningen att på egen hand hantera den stora efterfrågan på diagnoser från skola och föräldrar som ofta kräver diagnos för att få stöd. Något som går helt emot skollagen.

- Jag tror det här med diagnos i

skolan är en samhällsfråga. Barn ska inte behöva en diagnos för att få rätt stöd. Det är snarare än pedagogisk utmaning än en psykiatrisk, säger Maria Svensson.

Men hur ska Bup nu klara alla utredningar?

- Vi ska sluta utreda alla barn. Vi ska första hand utreda vad barnet behöver och inte i första hand fokusera på diagnoser. Vi har redan börjat arbeta på ett integrerande sätt med skolor men också inom organisationen. Våra psykologer är engagerade och vill vara med i ledningsgruppen, det tror jag är jätteviktigt, säger Maria Svensson.

Den stora personalomsättningen och bristen på psykologer och läkare ska prioriteras, menar Mathias Karlsson, som också är angelägen om att verka för en bättre arbetsmiljö.

-Vi har jättefå psykologer och stora svårigheter att rekrytera. Men detta är något jag prioriterar. Jag ska se till att psykologer trivs och vill arbeta på Bup Värmland. Att vi i område öppenvård stöttar Bup med detta är en av mina viktigaste prioriteringar nu, säger han.

Något som Maria Svensson välkomnar:

- Vi har i dag 5,5 psykologtjänster. Jag skulle behöva det dubbla, säger hon. ●

Upphandlade bolag

- Utredningskompaniet Sverige AB
- Cereb AB
- PR Vård Mottagning AB
- Moment Psykologi AB
- Inside Team AB

Kostnader och antal neuropsykiatriska utredningar

2015: 528 utredningar till en kostnad av 17,1 miljoner
2016: 320 utredningar till en kostnad av 26,6 miljoner

Priset på utredningar varierar stort, från 26 440 kr (Inside Team AB) till 44 500 kr (Utredningskompaniet). Totalt tjänade Utredningskompaniet Sverige mest, därefter Inside team och Moment Psykologi.

»Föräldrar saknar stöd från Bup«

Bup-ledningens kritik om dyra och bristfälliga adhd-utredningar är en nyhet för Sebastian Cordova, psykolog och vd för Utbildningskompaniet Sverige AB, som anlitas mest av Värmlands landsting.

- Vi har gått exakt efter avtalet, säger han.

Enligt honom var uppdraget tydligt: utred alla effektivt och snabbt så adhd-kön är borta 2018. Att ledningen nu säger upp avtalet tycker Sebastian Cordova är märkligt.

- Vi har bara fått positiv respons. Föräldrar och skola är tacksamma att utredningar gått snabbt. Många som väntat länge säger sig sakna förtroende för Bup där personal slutar hela tiden. ●

»Diagnosfabriker – nej tack«

Värmlands Psykologförening kritiserade upphandlingen och processen –men utan respons. I dag anger landstingsledningen det föreningen varnade för – som skäl till uppsägning av avtalen.

- De skulle lyssnat mer på oss, säger Ola Sarri, då verksam inom vuxenpsykiatri.

Under stora delar av processen var Ola Sarri ensam psykolog. Något han ifrågasatte, då fem av sex vårdbolag berörde Bup. Och när han såg anbuden såg han att de var orealistiska. Vårdbolagen la nästan ingen tid på anamnes, ingen alls för uppföljning. Fokus låg på testning och kortfattade symtombeskrivningar.

- Med sådan tidspress går det inte att samla in tillräcklig information för att göra komplicerade differentialdiagnostiska överväganden, då liknar processen mer en diagnosfabrik, säger Ola Sarri.

Ulrika Sharif, 1:e vice ordförande i Psykologförbundet, då ordförande i psykologföreningen, är bekymrad hur detta drabbar patienter och professionen.

- Jag oroar mig att psykologers utrednings- och bedömningsarbete hamnar i vanrykte. Det är också upprörande att skattepengar kastas bort bara så att vi formellt kan säga att vi följer vårdgarantin. ●

Bengt Persson, ordförande i SNPF

»Orimlig arbetssituation för Bup-psykologer«

Arbetsmiljön inom Bup är ohållbar. Både fysiskt och psykiskt. Det säger Bengt Persson, ordförande i Sveriges Neuropsykologers förening (SNPF), som är en yrkesförening inom Psykologförbundet.

- Något måste göras, innan det är för sent.

Anställ fler psykologer, och utred färre barn. Två förslag på åtgärder som kan lösa den orimliga arbetssituationen för psykologer inom Bup, enligt Bengt Persson, som är bekymrad över psykologernas psykosociala hälsa.

- Utan ökade resurser blir arbetsbördan helt orimlig både psykiskt och fysiskt.

Med Bengt Perssons förslag skulle söktrycket minska, psykologernas arbetsbelastning likaså. Och Bup kunna erbjuda specialistvård till de med störst vårdbehov, som det är tänkt.

- Det är något fel med systemet när alla barn med koncentrations-svårigheter ska utredas. För många med så kallad lindrig till normal-svår adhd skulle det räcka om skolan tog hand om dem pedagogiskt, säger Bengt Persson.

Att göra neuropsykiatriska utredningar ställer höga krav på de

som utreder, men också på verksamheterna. Enligt Bengt Persson saknar många i dag en fungerande plan för hur utredningar ska göras. Något som ökar stressen i kåren.

- Psykologer jobbar ensamma, har ingen att bolla med och förväntas göra andra uppdrag samtidigt. De splittras, och ofta finns ingen förståelse för att arbetet med att gå igenom utredningsmaterialet och skriva utlåtande kräver sammanhållen tid. ●

»Det är något fel med systemet när alla barn med koncentrations-svårigheter ska utredas. För många med normal-svår adhd skulle det räcka om skolan tog hand om dem pedagogiskt.«